

משרד החינוך
הטמעת התכנית הלאומית ללמידה משמעותית

התאמת תכניות הלימודים בתחומי הדעת למדיניות הלמידה המשמעותית

תמצית התהליך לידיעת הציבור הרחב

צוות היישום המשרדי לתכניות לימודים

מאי, 2014

שותפים

מסמך זה גובש על בסיס דיונים שהתקיימו בשני צוותי עבודה כמפורט להלן, וכן בשיתוף פורום אנשי תכניות לימודים וכלל הסגל הפדגוגי של המזכירות הפדגוגית.

חברי צוות היישום

דליה פניג – יו"ר

פרופ' ענת זוהר – יועצת אקדמית

יעל ניצן – יועצת ארגונית

חגי שריר – רכז

ד"ר ענת סלע – אגף קדם יסודי

גילה קרול – אגף יסודי

אורלי אוריון ליור – אגף על יסודי

לילי רוסו – פיתוח מקצועי

ד"ר יהודה שוורץ – אגף הכשרה

ד"ר יואל רפ – ראמ"ה

ד"ר משה דקלו – אגף בחינות

סימה גוטמן – מינהל חברה ונוער

סיגלית סובל סביון – מינהל תקשוב

גרשון כהן – מדע וטכנולוגיה

שני לוי שמעון – אגף אי שפ"י

עדה רוזנברג – מזה"פ

מיכל גלעד – מזה"פ

צילה מירון – מזה"פ

ד"ר עידית אבני – פדגוגיה דיגיטלית

דוד עצמון – מינהל חמ"ד

נג'את סאלח – מגזר דרוזי

ראודה כרייני – מגזר ערבי

רות אלמליח – מגזר חרדי

דני גילדין – רשויות מקומיות

ד"ר אביבה בריינר – רשויות מקומיות

חברי הצוות המבצע

דליה פניג – סגנית יו"ר המזה"פ ומנהלת

אגף אי לפיתוח פדגוגי

יעל ניצן – יועצת ארגונית

חגי שריר – מדריך ארצי, אגף אי לפיתוח

פדגוגי

אלירז קראוס – מנהלת אגף רוח וחברה

ד"ר חנה פרל – מנהלת אגף מדעים

משה זעפרני – מנהל אגף מורשת

ד"ר נורית רון – מנהלת אגף אמנויות

צילה מירון – מ"מ מנהל אגף שפות ומפמ"ר

מחשבת ישראל

איילה רייכרט – ממונה ת"ל, אגף אמנויות

אשר שכטר – ממונה ת"ל, אגף מורשת

נינה אהרון – ממונה ת"ל, אגף רוח וחברה

עידית בר – ממונה ת"ל, אגף שפות

ד"ר רוחמה ארנברג – ממונה ת"ל, אגף

מדעים

התאמת תכניות הלימודים בתחומי הדעת לתכנית הלאומית ללמידה משמעותית

תמצית התהליך לידיעת הציבור הרחב

1. רקע

התכנית הלאומית ללמידה משמעותית הינה תכנית להטמעת מדיניות משרד החינוך, הדוגלת בקידום למידה מעמיקה המעודדת למידה פעילה וחוייתית, עבודת צוות, חשיבה וחקר, ומכשירה את הלומד להתמודד עם אתגרי המאה ה-21. הלמידה המשמעותית מושתתת על 3 עקרונות מרכזיים: ערך ללומד ולחברה, מעורבות הלומד והמלמד, ורלוונטיות ללומד. עקרונות אלה מתוכננים להיות מוטמעים ומשולבים בפעילות מערכת החינוך כולה, בארגון הלימודים ובתהליכי הוראה, למידה והערכה, תוך העצמת האוטונומיה הבית-ספרית, החל משנת הלימודים תשע"ה.

שינוי עמוק בתהליך החינוכי כרוך בתהליכים בשלושה תחומים עיקריים, שחיוני שיתקיימו בד בבד: (1) התאמת תכניות הלימודים הקיימות ופיתוח חומרי למידה; (2) הכשרת מורים ופיתוח מקצועי; ו- (3) התאמת תהליכי הערכה (בחונות מסוגים שונים). בימים אלה פועלות יחידות מטה משרד החינוך להיערך להטמעת הלמידה המשמעותית בכל אחד מן התחומים הללו.

מסמכי תכניות הלימודים (ת"ל) מהווים תשתית להוראת תחומי הדעת. אלו הם מסמכים מכוננים המגדירים מהם התכנים והמיומנויות שיש ללמד בכל תחום דעת ובכל שכבת גיל, ומכילים עקרונות חינוכיים והמלצות לדרכי הוראה-למידה-הערכה (ה.ל.ה) המתאימות לכל תחום דעת. תכניות הלימודים מהוות אבן בוחן לתכנון הלימודים הבית-ספרי ותשתית לפיתוח תהליכי הערכת הלמידה המתבצעים במערכת החינוך. מתוך כך, תכניות הלימודים הינן כלי מרכזי להנחת היסודות ללמידה משמעותית בבסיסו של התהליך החינוכי והלימודי.

המציאות של המאה ה-21, אשר מתאפיינת בין היתר בהתפתחויות טכנולוגיות מהירות, ב'התפוצצות הידע' ובשינויים כלכליים, חברתיים, ותרבותיים תדירים, מזמנת למערכת החינוך אתגרים ומציפה בתוך כך סוגיות רבות באשר למקומה של תכנית הלימודים בתהליך החינוכי. כך למשל, בשנים האחרונות, בשל הצמיחה המואצת של תחומי הידע, התרחבו רוב תכניות הלימודים במידה כזו שנוצר פער בין כמות הידע למסגרת שעות ההוראה. הדבר אינו מעודד תהליכי למידה מעמיקים, הדורשים פינוי זמן רב יותר למגוון של דרכי הוראה, למידה והערכה. היבט מרכזי נוסף הינו החשיבות בהקנייה של מיומנויות חשיבה מסדר גבוה, אוריינות דיגיטלית ומיומנויות המאה ה-21' ללומד, ותפקידה של תכנית הלימודים בהתוויית תהליכים אלו.

במטרה להניע את תהליך הטמעת המדיניות ללמידה משמעותית, וכן לאור האמור לעיל, הוחלט כי יש לבצע פעולות להתאמת תכניות הלימודים הקיימות. במסגרת התאמת תכנית

לימודים ייכללו שלושה מהלכים עיקריים: (א) יצירת הלימה בין היקף התכנית למסגרת שעות ההוראה, במטרה לפנות זמן לתהליכי למידה משמעותית (ב) חלוקת התכנית למרכיב בסיס הידע והמיומנויות ולמרכיב של פרקי הרחבה והעמקה לבחירת המורה/ בית-הספר, ו-(ג) שילוב של היבטים המקדמים למידה משמעותית בכל חלקי התכנית. בשלב זה, לא יערכו שינויים מהותיים בפרקי המבוא, הרציונל והמטרות של תכניות הלימודים.

להלן יובא תיאור תמציתי של פעילות המטה המתקיימת במזכירות הפדגוגית במשרד החינוך במטרה לבצע התאמות נדרשות בתשתית ההוראה בתחומי הדעת – תכניות הלימודים.

2. התאמת תכניות הלימודים

בימים אלה מתבצעת במזכירות הפדגוגית פעילות להתאמת תכניות הלימודים בתחומי הדעת למדיניות הלמידה המשמעותית של משרד החינוך. תהליך התאמת תכניות הלימודים מתבצע בשלושה שלבים עיקריים: (א) הלימה; (ב) חלוקה; ו-(ג) שילוב (כפי שיפורט בהמשך). תהליך התאמת תכניות הלימודים חל על כלל תחומי הדעת, בכל שכבות הגיל, מלבד אנגלית ומתמטיקה.

תכניות הלימודים המחולקות יילמדו במערכת החינוך בשנת תשע"ה בשכבות הגיל א'-י' (ובהמשך לכך, בשנות הלימודים העוקבות, גם בכיתות יא'-יב'). בשנת תשע"ה, כיתות יא'-יב' ילמדו עפ"י תכניות הלימודים הקיימות.

שלב א' – הלימה

בשלב ההלימה מתבצע תהליך של בחינה והגדרה מחדשת של היקף ופרטי החומר הנלמד בתחום דעת, תוך יצירת התאמה בין היקף החומר לסל שעות ההוראה באופן המאפשר **מידה סבירה של העמקה** בחומר ותהליכי למידה משמעותית, בכל חלקי התכנית.

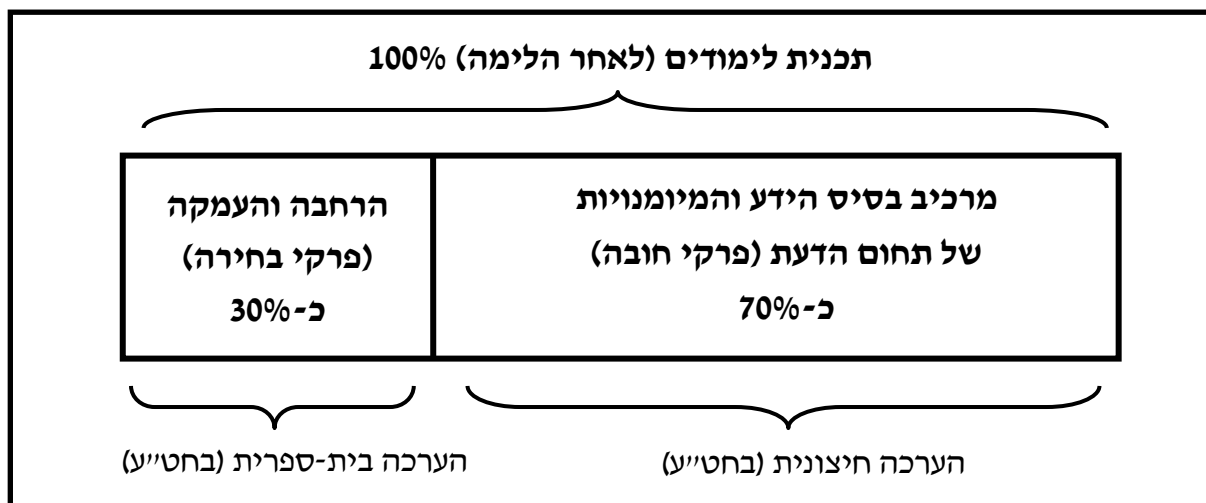
ככלל, במרבית תחומי הדעת, מתבצע בשלב זה צמצום של היקף החומר בתכנית הלימודים בשיעור של כ- 25% ביחס לתכנית הלימודים המקורית.

שלב ב' – חלוקה

כל תכנית לימודים תחולק לשני מרכיבים עיקריים (ראה תרשים 1 שלהלן): כ-70% מהיקף החומר לפי תכנית הלימודים יוגדרו כמרכיב בסיס הידע והמיומנויות (פרקי חובה), וכ-30% נוספים יוגדרו כמרכיב הרחבה והעמקה (פרקי בחירה).

עבור החטיבה העליונה למידת פרקי החובה תוערך בהערכה חיצונית (בחינות בגרות ארציות)¹, ואילו למידת פרקי הבחירה תוערך בהערכה בית-ספרית מגוונת. ביתר שכבות הגיל, הערכת הלמידה של כל חלקי תכנית הלימודים תוסיף להתבצע בהערכה פנימית (בבתי-הספר).

תרשים 1 – מבנה תכנית לימודים מותאמת

סך בסיסי הידע והמיומנויות של מקצועות החובה, כפי שיוגדרו בתכניות הלימודים, יהווה את תשתית הידע המשותפת לכלל בוגרי מערכת החינוך. מרכיב בסיס הידע והמיומנויות בכל אחד ממקצועות הלימוד (במקצועות חובה ובמקצועות בחירה) יכלול את ליבת הידע, הכשרים והמיומנויות המהווים את 'הלב הפועם' של תחום הדעת.

מרכיב ההרחבה וההעמקה בתכנית הלימודים יורכב מסל נושאים ופרקים מהם יבחר המורה/ בית-הספר נושאים ופרקים להוראה (ולהערכה בית-ספרית מגוונת), בנוסף על פרקי החובה.

במקצועות בהם קיימים שאלונים לנבחנים אקסטרניים ולנבחני משנה, יוגדר באופן מפורש מהם פרקי הבחירה המהווים את מרכיב ההרחבה וההעמקה להיבחנות (בהיקף של 30% מתכנית הלימודים).

¹ הערכה חיצונית תתקיים רק במקצועות בהם היא נהוגה כיום. במקצועות בהם נהוגה כיום הערכה פנימית בלבד, למידת כל חלקי התכנית תוסיף להיות מוערכת בהערכה פנימית.

שלב ג' – שילוב

בתכניות הלימודים ישולבו הנחיות, המלצות ודגשים המקדמים למידה משמעותית בתחום הדעת, ובתוך כך :

☛ תכניות הלימודים יותאמו לפי עקרונות הלמידה המשמעותית: ערך ללומד ולחברה, מעורבות הלומד והמלמד, ורלוונטיות ללומד (עמ"ר).

☛ בתכניות הלימודים ישולבו מיומנויות חשיבה מסדר גבוה ודרכי הוראה-למידה-הערכה המעודדות ומקדמות חשיבה והבנה מעמיקה בתחום הדעת.

☛ בתכניות הלימודים ישולבו היבטים דיגיטליים (הקניית אוריינות דיגיטלית, שילוב כלים דיגיטליים בתהליכי הלמידה, זימון תהליכי למידה משולבי תקשוב, וכיו"ב) באופן המקדם ומעודד למידה משמעותית.

☛ תכניות הלימודים יכללו המלצות למגוון שיטות הוראה, סגנונות למידה, ודרכי הערכה המקדמות ומעודדות למידה משמעותית.

3. סיכום

בימים אלה פועל מטה משרד החינוך להתאמת תכניות הלימודים, ולהנגשת רעיונות, שיטות וכלים לגיוון הלמידה.

צוותי הפיקוח וההדרכה של תחומי הדעת יפרסמו את תכניות הלימודים המותאמות, וכן יפיצו חוזרים שיכללו הנחיות ייחודיות לכל תחום דעת. כמו כן, יתקיים שיח עם צוותי החינוך להתייעצות, למשוב ולחילופי רעיונות.

אנו תקווה שהתשתית שמציעות תכניות הלימודים המותאמות, תאפשר להעמיק את תהליכי ה.ל.ה בבתי הספר ובכיתות, ולממש את המדיניות הפדגוגית של משרד החינוך, בהתאם לתכנית הלאומית ללמידה משמעותית.